

स्थानीय राजपत्र

बुंगल नगरपालिका द्वारा प्रकाशित

जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०८०

बुंगल नगरपालिका
नगरकार्यपालिकको कार्यालय
खिरातडी, बझांग

नेपालको संबिधानको धारा २२६ बमोजिम नगरसभाले बनाएको तल लेखिय बमोजिमको ऐन
सर्वसाधारनको जानकारीको लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

बुंगल नगरपालिकाको जनस्वास्थ्य ऐन, २०८०

प्रमाणित मिति :- २०८०/ /

प्रस्तावना :

स्वास्थ्य जीवनयापन गर्न पाउने नागरिकको नैसर्गिक अधिकारलाई आत्मसाथ गर्दै, व्यक्तिक शारीरिक, मानसिक तथा सामाजिक विकासको लागि स्वच्छ एवं सुरक्षित वातावरण र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको अपरिहार्यतालाई मनन गर्दै, स्वास्थ्य सेवाबाट कुनै पनि नागरिक बञ्चित हुने अवस्था आउन नदिन उपलब्ध श्रोत साधनको समुचित सदुपयोग गर्दै नेपालको संविधानले प्रत्याभुत गरेको निःशुल्क, आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई स्थानीय तहमा व्यवस्थित, जनमुखी र प्रभावकारी बनाउनका लागि आवश्यक कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले, नेपालको संविधानको धारा २२१ बमोजिम सोहि संविधानको अनुसूची ८ को (९) र अनुसूची ९ को (३) मा उल्लेखित स्थानीय सरकारको स्वास्थ्य सम्बन्धी अधिकारलाई कार्यान्वयन गर्न स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ बमोजिम बुंगल गरपालिका नगरसभाले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद १

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ

(१) यस ऐनको नाम "बुंगल नगरपालिकाको जनस्वास्थ्य ऐन, २०८०" रहेको छ ।

(२) यो ऐन नगर सभाबाट स्वीकृत भई स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशित भए पश्चात लागू हुनेछ ।

२. परिभाषा:

विषय र प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,

(क) "आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा" भन्नाले बिरामीको जीवन खतरामा परेको वा कुनै अङ्ग अशक्त हुने अवस्थामा तत्कालै उपचार सेवा प्रदान गरी मृत्यु वा अशक्त हुनबाट जोगाउने उपचारात्मक सेवाहरु पर्दछन् ।

(ख) "आधारभूत स्वास्थ्य सेवा भन्नाले आम नागरिकको स्वास्थ्य आवश्यकता पूर्तिका लागि राज्यबाट सुलभ रुपमा निशुल्क उपलब्ध हुने प्रबर्द्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, निदानात्मक, उपचारात्मक र पुनर्स्थापनात्मक सेवा सम्झनुपर्छ ।

(ग) "ऐन" भन्नाले बुंगल नगरपालिकाको जनस्वास्थ्य ऐन, २०८० लाई सम्झनुपर्छ ।

(घ) "कार्यपालिका" भन्नाले बुंगल नगरपालिकाको कार्यपालिका सम्झनुपर्छ ।

(ङ) गैह सरकारी वा निजी स्वास्थ्य संस्था" भन्नाले बुंगल नगरपालिका क्षेत्र भित्र प्रचलित कानून बमोजिम सरकारको स्वीकृति र संचालन अनुमति लिई गैह सरकारी तथा निजी लगानी वा स्वामित्वमा संचालन गरेका स्वास्थ्य संस्था सम्झनुपर्छ ।

(च) "चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मी" भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न सम्बन्धीत परिषदबाट अनुमति प्राप्त व्यक्ति सम्झनुपर्छ ।

- (छ) "जंकफुड" भन्नाले फ्याट, चिनी, अजिना मोटो र अत्याधिक रङ्ग वा नुनको अत्यधिक मात्रा भएको प्रशोधित तयारी खाद्य सामग्री वा यस्तै प्रकृतिका सामग्री भन्ने बुझिनेछ ।
- (ज) "जनस्वास्थ्य निरीक्षक" भन्नाले जनस्वास्थ्य सम्बन्धी अनुगमनको लागि तोकिएको पदाधिकारी सम्झनु पर्छ ।
- (झ) "नगरपालिका" भन्नाले बृंगल नगरपालिका सम्झनुपर्छ ।
- (ञ) "नगरपालिका क्षेत्र" भन्नाले नगरपालिकाको भू-भाग सम्झनुपर्छ ।
- (ट) "निर्देशिका" भन्नाले यस ऐनको कार्यान्वयन गर्ने कार्यपालिकाले जारी गर्ने निर्देशिका सम्झनुपर्छ ।
- (ठ) "नगर प्रमुख" भन्नाले यस नगरपालिकाको नगर प्रमुख सम्झनुपर्छ ।
- (ड) "सरकारी स्वास्थ्य संस्था" भन्नाले बृंगल नगरपालिका क्षेत्र भित्र नगरपालिका सरकारले संचालन गरेका स्वास्थ्य संस्था सम्झनुपर्छ ।
- (ढ) "सेवा प्रदायक" भन्नाले मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्वास्थ्य सेवाका विषयमा निश्चित योग्यता वा तालिम हासिल गरी सम्बन्धीत परिषदबाट अनुमति प्राप्त स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मी र सामुदायिक स्वास्थ्य कार्यकर्ता सम्झनुपर्छ र सो शब्दले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने अनुमति प्राप्त स्वास्थ्य संस्थालाई समेत जनाउनेछ ।
- (ण) "सेवाग्राही" भन्नाले स्वास्थ्य संस्थामा स्वास्थ्य सेवा लिने व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।
- (त) "स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष रूपमा प्रतिकुल असर" भन्नाले सम्बन्धीत गतिविधिको प्रत्यक्ष नतिजा स्वरूप पीडित पक्षलाई शारीरिक वा मानसिक रोग लागेको, चोटपटक लागेको, अंगभंग भएको वा मृत्यु भएको भनेर बुझ्नु पर्छ ।
- (थ) "स्वास्थ्य संस्था" भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम स्थापना भएका, इजाजतपत्र लिएका, सरकारी, गैहसरकारी, निजी, सामुदायिक र सहकारी रूपमा संचालित दफा ६ र दफा ८ बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थालाई जनाउँछ ।
- (द) "शाखा" भन्नाले कार्यपालिकाको कार्यालयको स्वास्थ्य तथा सरसफाई हेर्ने शाखा सम्झनुपर्छ ।

परिच्छेद २

आधारभूत स्वास्थ्य सेवा र सेवा प्रदायक

३. आधारभूत स्वास्थ्य सेवा

- (१) कुनै पनि नागरिकलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवाबाट बञ्चित गरिने छैन । प्रत्येक नागरिकलाई गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सहज र सर्वसुलभ पहुँच हुनेछ ।
- (२) प्रत्येक नागरिकलाई नेपाल सरकारले तोकेका देहाय बमोजिमका शीर्षकका आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरू निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक हुनेछ ।
- (क) खोप सेवा,
- (ख) नवजात शिशु तथा बालरोगको एकिकृत व्यवस्थापन, पोषण सेवा, सुरक्षित मातृत्व सेवा, परिवार नियोजन, सुरक्षित गर्भपतन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सेवा,
- (ग) सरुवा रोग सम्बन्धी सेवा,
- (घ) नसर्ने रोग तथा शारीरिक बिकलङ्गता सम्बन्धी सेवा,
- (ङ) मानसिक रोग सम्बन्धी सेवा,

- (च) लागू औषध तथा दुर्व्यसन व्यवस्थापन सेवा,
  - (छ) जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्य सम्बन्धी सेवा,
  - (ज) सामान्य आकस्मिक अवस्थाका सेवा,
  - (झ) स्वास्थ्य प्रवर्धन सेवा,
  - (ञ) आयुर्वेद तथा अन्य मान्यता प्राप्त वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवा,
  - (ट) नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना जारी गरी तोकेका अन्य सेवा,
  - (ठ) नसर्ने रोग न्यूनिकरणका लागि फिटनेस सेन्टर र योग केन्द्रको सेवा,
  - (ड) बुंगल नगरपालिकाले आफ्नो राजपत्रमा सूचना जारी गरी तोकेका अन्य सेवा ।
- (३) संघीय सरकारले निर्धारण गरेका आधारभूत तथा उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी मापदण्ड, सेवाहरूको विस्तृत विवरण, सेवा प्रवाह सम्बन्धी अन्य व्यवस्था र प्रकृया बमोजिम कार्यपालिकाले उपदफा (२) बमोजिमका आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको व्यवस्थापन गर्नेछ ।
- (४) नेपाल सरकारले निर्धारण गरेका उपदफा (२) बमोजिमका सेवामा स्थानीय आवश्यकता र उपलब्ध श्रोत साधनका आधारमा आवश्यकता अनुसार कार्यपालिकाले निर्णय गरी आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको सूची थप गर्न सक्नेछ ।
- (५) उपदफा (२) मा उल्लेख गरिएका सेवाका अतिरिक्त तोकिएको वर्ग, समूह, लिङ्ग वा क्षेत्रका नागरिकलाई तोकिए बमोजिमका अन्य स्वास्थ्य सेवा समेत कार्यपालिकाले निःशुल्क उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

४. आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदायक :

(१) नगरपालिकाले देहाय बमोजिमका सरकारी स्वास्थ्य संस्था तथा समुदायमा आधारित स्वास्थ्य कार्यक्रमबाट आधारभूत तथा अन्य स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित गर्न सक्नेछ ।

- (क) आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र,
- (ख) स्वास्थ्य चौकी, सहरी स्वास्थ्य केन्द्र र बर्थीङ सेन्टर,
- (ग) नगरपालिका स्तरीय आधारभूत अस्पताल,
- (घ) रक्त सञ्चार केन्द्र,
- (ङ) आयुर्वेदिक औषधालय,
- (च) सार्वजनिक फार्मसी वा अस्पताल फार्मसी,
- (छ) सामुदायिक अस्पताल,
- (ज) सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाई तथा सहरी स्वास्थ्य केन्द्र
- (झ) गाउँघर क्लिनिक र खोप क्लिनिक,
- (ञ) क्षयरोग तथा कुष्ठरोग उपचार केन्द्र,
- (ट) पोषण पुनर्स्थापना केन्द्र र बर्थीङ सेन्टर,
- (ठ) एचआइभि संक्रमितहरूका लागि सामुदायिक हेरचाह केन्द्र,
- (ड) नसर्ने रोग न्यूनिकरणका लागि फिटनेस सेन्टर र योगकेन्द्र ।

(२) आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नको लागि आवश्यकता अनुसार नगरपालिकाले निजी, गैरसरकारी, सहकारी र सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थासँग सहकार्य वा साझेदारि गर्न सक्नेछ ।

(३) नगरपालिका भित्र सरकारले संचालन गरेका वा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा दन भनि सम्झौता गरिएका स्वास्थ्य संस्थामा कुनै पनि नेपाली नागरिकलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा बन्देज गरिनेछ ।

५. स्वास्थ्य शाखा :

(१) आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तथा यस ऐन बमोजिम स्वास्थ्य सम्बन्धी नगरपालिकाको अन्य गतिविधि संचालन गर्नको लागि नगरकार्यपालिका मातहत एक स्वास्थ्य शाखा हुनेछ ।

(२) स्वास्थ्य शाखामा ७/८ औ तहको हे.ई समुहको १ जना शाखा प्रमुख र अन्य १ जना हे.ई समुहको ६ औ तहको र १ जना क.न./प.हे.न ६ औ तहको गरी ३ जनाको दरबन्दी रहने छ । तर तोकीय बमोजिमको तहको जनसक्ति ब्यबस्थापन हुन नसकेमा सोही तोकिय बमोजिम सेवा, समुह मध्यकै जेस्टताको आधारमा स्वास्थ्य शाखाको जिम्मेवारीमा रही काम गर्ने छ ।

(३) कार्यपालिकाले स्वास्थ्य सेवा प्रवाह व्यवस्थित गर्न शाखा अन्तर्गत आवश्यकता अनुसार इकाई तथा उप-शाखाहरु बनाउन सक्नेछ ।

परिच्छेद ३

स्वास्थ्य संस्था स्थापना तथा संचालन

६. स्वास्थ्य संस्था स्थापना र संचालन :

(१) नगरपालिका क्षेत्र भित्र आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तथा अन्य स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नको लागि कार्यपालिकाले देहायका स्वास्थ्य संस्था स्थापना तथा संचालन गर्न सक्नेछ ।

- (क) आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र,
- (ख) स्वास्थ्य चौकी,
- (ग) गाउँपालिकास्तरीय आधारभूत अस्पताल,
- (घ) रक्त सञ्चार केन्द्र,
- (ङ) आयुर्वेदिक औषधालय,
- (च) सार्वजनिक फार्मसी वा अस्पताल फार्मसी,
- (छ) सामुदायिक अस्पताल,
- (ज) आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाई, सहरी स्वास्थ्य केन्द्र, बर्थीङ सेन्टर,
- (झ) गाउँघर क्लिनिक र खोप क्लिनिक,
- (ञ) क्षयरोग तथा कुष्ठरोग उपचार केन्द्र,
- (ट) पोषण पुनर्स्थापना केन्द्र र केन्द्र र बर्थीङ सेन्टर,
- (ठ) एचआइभि संक्रमितहरुका लागि सामुदायिक हेरचाह केन्द्र,
- (ड) नसर्ने रोग न्यूनिकरणका लागि फिटनेस सेन्टर र योगकेन्द्र,
- (ण) तोकिए बमोजिमका अन्य स्वास्थ्य संस्था ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाको तहगत संरचना र सेवा तथा पूर्वाधारको न्यूनतम मापदण्ड संघीय सरकारले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(३) नगरपालिकामा स्वास्थ्य सेवा संचालनको लागि आवश्यकता अनुसार प्रत्येक वडामा कम्तिमा एक स्वास्थ्य संस्था रहने गरी कार्यपालिकाले स्वास्थ्य संस्थाहरु स्थापना तथा संचालन गर्न सक्नेछ ।

(४) नगरपालिकाले उपदफा (१) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवाका अतिरिक्त कार्यापालिकाबाट जारी गरिएका मापदण्ड तथा अन्य शर्त समेत स्वास्थ्य संस्थाले पालना गर्नु पर्नेछ ।

(५) हरेक स्वास्थ्य संस्थाले अनिवार्य रूपमा आफ्नै फार्मसी सञ्चालन गरी तोकिए अनुसारका आवश्यक निःशुल्क औषधिहरूको नियमित उपलब्धता सुनिश्चित गर्नुका साथै अन्य आवश्यक औषधिहरू सुपथ मूल्यमा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(६) औषधि सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

७. स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन :

(१) नगरपालिकाको स्वामित्व रहेका दफा ६ को (१) मा भएका संचालित स्वास्थ्य संस्थाहरू व्यवस्थापनको लागि नगर प्रमुख संरक्षक हुने गरी देहाय बमोजिमको एक व्यवस्थापन समिति हुनेछ ।

(क) स्वास्थ्य संस्था रहेको सम्बन्धी वडाको अध्यक्ष - अध्यक्ष

(ख) महिला सदस्य मध्येबाट वडा समितिले तोकेको एक जना महिला सदस्य - उपाध्यक्ष

(ग) वडा भित्रको सामुदायिक बिद्यालयको महिला शिक्षक मध्ये एक जना - सदस्य

(घ) वडा भित्रको व्यापारी मध्ये बाट एक जना - सदस्य

(ङ) वडा भित्रको महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविका मध्येबाट एक जना - सदस्य

(च) वडा सचिव - सदस्य

(छ) स्वास्थ्य संस्था प्रमुख: सदस्य-सचिव

(२) नगरपालिकाको स्वामित्व रहेका अस्पतालको व्यवस्थापनको लागि देहाय बमोजिमको एक व्यवस्थापन समिति रहनेछ ।

(क) नगरपालिका प्रमुख - अध्यक्ष

(ख) मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट कम्तिमा स्नातक तह उत्तिर्ण भई सरकारी सेवा निवृत्त भएको वा स्वास्थ्य क्षेत्रमा काम गरी उच्च नैतिक चरित्र भएको बुद्धिजिवीहरू मध्येबाट नगरपालिका प्रमुखले तोकेको एक जना नगरपालिका भित्रको व्यक्ति - उपाध्यक्ष

(ग) नगर सभा सदस्य मध्ये एक जना महिला - सदस्य

(घ) अस्पताल रहेको वडाका वडा अध्यक्ष - सदस्य

(ङ) समाजसेवी बुद्धिजिवीहरू मध्येबाट समितिले तेकेको एक जना महिला र एक जना पुरुष गरी दुई जना व्यक्ति - सदस्य

(छ) उद्योगी तथा व्यापारी मध्येबाट एक जना - सदस्य

(ज) स्वास्थ्य शाखा प्रमुख - सदस्य

(ञ) अस्पताल प्रशासक - सदस्य सचिव

(३) उपदफा (२) बमोजिमको समितिमा देहाय अनुसार सल्लाहकार समिति रहने छ ।

(क) नगर पालिकाको उप प्रमुख - संयोजक

(ख) गाउँपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत - सदस्य

(ग) नगर भित्रको बरिष्ठ समाजसेवी - सदस्य

(४) समितिले आवश्यक देखेमा स्थानीय समाजसेवी, विज्ञ वा कर्मचारीलाई समितिको बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

(५) नगर प्रमुख, उप प्रमुख दुवै स्वास्थ्य संस्थाको संरक्षक रहनेछ ।

(६) उपदफा (२) बमोजिमको समितिको सल्लाहकारमा नगर उप प्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र नगर प्रमुखले मनोनय गरेको समाजसेवी एक जना सल्लाहकार हुनेछन् ।

८. स्वास्थ्य संस्था संचालन अनुमति लिनु पर्ने :

(१) नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्डका साथै तोकिएको प्रक्रिया पुरा गरेको सुनिश्चितता गरी नगरपालिका क्षेत्रभित्र निजी, गैरसरकारी, सामुदायिक वा सहकारी संस्थालाई कार्यपालिकाले देहाय बमोजिमका स्वास्थ्य संस्था संचालनको लागि इजाजतपत्र दिन सक्नेछ ।

(क) जनरल प्राथमिक अस्पताल

(ख) नर्सिङ होम

(ग) निदान केन्द्र

(घ) क्लिनिक

(ङ) औषधि पसल

(च) आयुर्वेदिक औषधालय र वैकल्पिक सेवा

(छ) पुनर्स्थापना केन्द्र

(ज) पोलिक्लिनिक

(झ) मेडिकल ल्याव र डायग्नोस्टिक सेवा

(ञ) सामुदायिक स्वास्थ्य हेरचाह केन्द्र

(ट) नसर्ने रोग न्यूनीकरणका लागि फिटनेस सेन्टर र योग केन्द्र

(२) इजाजत पत्र प्राप्त नगरी गैरसरकारी वा निजी स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित कुनै पनि कार्य गर्न पाउने छैन ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्य संस्था सञ्चालनको अनुमति लिन वा नविकरण गर्न दरखास्त दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम दिइने दरखास्तको ढाँचा र तिर्नु पर्ने दस्तुर तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(५) उपदफा (१) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्था दर्ता गर्दा शाखाले (संस्थाले) तोकिएको प्रकृत्याका साथै नेपाल सरकारले तोकेको प्रचलित मापदण्ड समेत पुरा भएको हुनु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (१) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्था दर्ता तथा अनुमति दिनु पूर्व नगरपालिकाको स्वास्थ्य संस्था अनुगमन समितिले आवेदन परेको पन्ध्र दिन भित्र आवश्यक अनुगमन गरी तोकिएको मापदण्ड पुरा गरे नगरेको विस्तृत अध्ययन गर्नेछ र कार्यपालिकालाई एक महिना भित्रमा सिफारिश गर्नु पर्नेछ ।

(७) उपदफा (१) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाले तोकिएको व्यहोराको मासिक र बार्षिक प्रतिवेदन (HMIS/DHIS2) नगरपालिका समक्ष पेश गरी प्रत्येक आर्थिक वर्षमा दर्ता नविकरण वा नविकरण सिफारिश लिनुपर्नेछ साथै मासिक र बार्षिक प्रतिवेदन (HMIS/DHIS-2) नियमित रूपमा नबुझाएमा नविकरण तथा सिफारीश गरीनेछैन ।

(८) कुनै कारणले स्वास्थ्य संस्था बन्द गर्नु पर्ने वा नगरपालिका क्षेत्रबाट अन्यत्र सार्नु पर्ने भएमा नगरपालिकाबाट अनुमति लिनु पर्नेछ ।

(९) यो ऐन जारी हुनु अघि नगरपालिका क्षेत्र भित्र संचालित निजी वा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरू ऐन जारी भएको मितिले तीन महिना भित्र कार्यपालिकामा अनुमति लिई दर्ता गराउनु पर्नेछ ।

(१०) परम्परागत उपचार सेवा संचालन गर्ने निकाय वा व्यक्ति र अन्य स्वास्थ्य सेवा ब्यबसायीहरूले तोकिएको मापदण्ड र प्रकृया अनुरूप सेवा संचालनका लागि नेपाल सरकारको स्वास्थ्य संस्था स्थापना, संचालन तथा स्तरोन्नति सम्बन्धि निर्देशिका वा स्थानीय तहमा स्वास्थ्य संस्था दर्ता, नबिकरण र स्वीकृत निर्देशिका बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।

९. सूचिकृत हुनु पर्ने :

(१) नगरपालिका क्षेत्र भित्र प्रदेशिक वा संघीयतमा इजाजतपत्र लिई वा दर्ता भई संचालन हुने निजी स्तरका स्वास्थ्य संस्थाले स्थापना, संचालन र नबिकरणको लागि कार्यपालिकाबाट सेवा संचालन पूर्व अनुमति दर्ता वा सूचिकृत र नबिकरण सिफारिश लिनुपर्नेछ ।

(२) यसरी अनुमति वा दर्ता सिफारिश लिने निजी स्वास्थ्य संस्थाले मापण्ड बमोजिमका शर्तका अतिरिक्त आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा दश प्रतिशत शैयामा अनिवार्य रूपमा नगरपालिकाले सिफारिश गरेका असहाय, गरिव तथा विपन्न नागरिकको निः शुल्क शैया र संस्थाभित्र प्राप्त हुने ल्याव परिक्षण निःशुल्क गर्नुपर्नेछ ।

परिच्छेद ४

स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन र गुणस्तर

१०. गुणस्तर र पूर्वाधारको मापदण्ड पुरा गर्नु पर्ने:-

(१) नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रका सबै स्वास्थ्य संस्थाको लागि नेपाल सरकारले बनाएको मापदण्ड बमोजिम सेवा गुणस्तर मापदण्ड र पूर्वाधार मापदण्ड निर्देशिका बनाई लागू गर्नेछ ।

(२) नगरपालिकाले क्षेत्र भित्रका सबै स्वास्थ्य संस्थाले तोकिएको मापदण्ड अनुरूपको सेवा गुणस्तर पुरा गरेको हुनुपर्नेछ ।

११. अनुगमन गर्ने :

(१) नगरपालिका कार्यपालिकाको अनुगमन समितिले दफा ८ र ९ बमोजिम संचालन अनुमतिलिई नगरपालिका क्षेत्र भित्र संचालनमा रहेका प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाको चौमासिक अनुगमन, निरीक्षण तथा मुल्याङ्कन चेक लिष्ट तयार गरी सोहि अनुसार गर्नेछ ।

(२) गुणस्तरीयता कायम गरे नगरेको सम्बन्धमा आवश्यक ठानेमा कार्यपालिकाले अनुगमन समिति बनाई जुनसुकै बेला पनि नियमन, निरीक्षण र अनुगमन गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम अनुगमन निरीक्षण गर्दा नगरपालिकाको प्रतिनिधिका साथै तोकिएको योग्यता भएको विज्ञ सम्मिलित अनुगमन सम्मिलित अनुगमन समिति मार्फत गर्नेछ । विज्ञ उपलब्ध गराउन सम्बन्धीत विषयका प्रादेशिक तथा संघीय तहका निकाय तथा अन्य विशेषज्ञ संस्थासँग सहकार्य गर्न सक्नेछ ।

(४) अनुगमनका क्रममा पूर्वाधार वा गुणस्तरको मापदण्ड पालना नगरेको पाईएमा अनुगमन समितिले वबस्तुस्थितिको मुचुल्का बनाई आवश्यकता अनुसार सम्बन्धीत स्वास्थ्य संस्थामा सिलबन्दी गर्न सक्नेछ र कारवाहीका लागि सिफारिश गर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम अनुगमन समितिले गरेको कारवाही सिफारिसमा आफ्नो राय समेत उल्लेख गरी अन्तिम निर्णयको लागि कार्यपालिकामा पेश गर्नेछ ।

(६) निरीक्षण, अनुसन्धान तथा अनुगमनबाट प्राप्त नतिजाका आधारमा संस्था स्थापना र संचालनको स्वीकृति दिने निकायले आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछ र सो संस्थाले मापदण्डहरूको पालना नगरेका कारण जनस्वास्थ्यमा प्रभाव पर्ने देखेमा संस्था बन्द गर्नेसम्मको आदेश दिन सक्नेछ ।

(७) नगरपालिका भित्र स्वास्थ्य क्षेत्रको अवस्था, प्रगति विवरण र स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन प्रतिवेदन समेत सम्मिलित वार्षिक प्रतिवेदन तयार गर्नेछ । यस्तो प्रतिवेदन प्रत्येक आर्थिक वर्ष अन्त्य भएको छ महिना भित्र कार्यपालिकाले नगरसभामा पेश गरी छलफल गर्नेछ ।

१२. सेवा शुल्क निर्धारण र पुनरावलोकन :

(१) कार्यपालिकाले संघीय सरकारले तोकेको मापदण्ड अनुसार नगरपालिका भित्रको स्वास्थ्य सेवाको अधिकतम शुल्क निर्धारण तथा पुनरावलोकन गर्न सक्नेछ र सोको कार्यान्वयन भए/नभएको नियमित अनुगमन गर्नेछ ।

(२) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाले उपदफा (१) को प्रतिकुल नहुने गरी आफ्नो सेवा शुल्क परिवर्तन गर्दा परिवर्तन गर्दा परिवर्तन गर्नु पर्ने आधार प्रष्ट खुलाई कार्यपालिकालाई पूर्व जानकारी गराउनेछ । यसरी निर्धारित शुल्कको सूची सबै सेवाग्राहीले देख्ने स्थानमा राख्नेछ ।

परिच्छेद ५

सरसफाई, स्वास्थ्यजन्य फोहोर व्यवस्थापन तथा स्वास्थ्य वातावरण

१३ सरसफाई तथा प्रदुषण रोकथाम :

(१) कुनै पनि व्यक्ति वा निकायले कुनै पनि प्रकारको फोहोर कार्यपालिकाले तोकेको स्थान बाहेक अन्यत्र फ्याकन पाइनेछैन । यसका लागि कार्यपालिकाले उपयुक्त प्रकृया र विधि निर्धारण गर्नेछ ।

(२) नगरपालिका क्षेत्र भित्र जल, जमिन, वायु र ध्वनि प्रदुषणको रोकथाम गर्नु नगरपालिका क्षेत्रका सबै बासिन्दा तथा संस्था रनिकायको जिम्मेवारी हुनेछ ।

(३) नगर कार्यपालिकाले जनस्वास्थ्यमा प्रतिकुल असर पार्ने जल, जमिन, वायु र ध्वनि प्रदुषण रोकथामको लागि संघीय मापदण्ड अनुसारको स्थानीय मापदण्ड तथा निर्देशिका बनाई लागू गर्न सक्नेछ ।

(४) जनस्वास्थ्यमा प्रतिकुल असर पार्ने किसिमले जल, जमिन, वायु र ध्वनि प्रदुषण गरेको पाइएमा कार्यपालिकाले प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही गर्न सक्नेछ ।

(५) कार्यपालिकाले सामुदायिक सरसफाई सम्बन्धी कार्यविधि र निर्देशिका बनाई लागू गर्नेछ ।

(६) फोहोरमैला व्यवस्थापनले मानव स्वास्थ्यमा पारेको वा पार्ने प्रभावको जाँच परिक्षण र अनुसन्धान गर्ने अधिकार सम्बन्धित जनस्वास्थ्य अधिकारीसँग हुनेछ ।

(७) जाँच परीक्षणमा कुनै निकायमा फोहोरमैला व्यवस्थापन प्रभावकारी हुन नसकी मानव स्वास्थ्यमा प्रतिकुल प्रभाव पारेको भेटिएमा सम्बन्धित जनस्वास्थ्य अधिकारीले उक्त निकायलाई समयमै सचेत गराई आवश्यक कारवाहीका लागि सिफारिश गर्नेछ ।

१४ स्वास्थ्यजन्य फोहोर व्यवस्थापन :

(१) स्वास्थ्य सम्बन्धी फोहोर मैलाको छुट्टा छुट्टै संकलन, पुनः उपयोग, प्रशोधन, विसर्जन र सोको सेवा शुल्क निर्धारण र नियमनको लागि कार्यपालिकाले निर्देशिका बनाई लागू गर्नेछ ।

(२) कार्यपालिकाले स्वास्थ्य क्षेत्रबाट निष्काशित फोहोर मैला व्यवस्थापनमा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रसँग समेत सहकार्य र साझेदारी तोकीए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद ६ जनस्वास्थ्य निरीक्षण र प्रवर्दन

१५ जन स्वास्थ्य निरीक्षण :

- (१) कार्यपालिकाले जनस्वास्थ्यमा प्रतिकुल असर पार्ने गतिविधि र बस्तुबाट आम जनतालाई सुरक्षित गर्नको लागि त्यस्ता गतिविधि र वस्तुको अनुगमन, नियमन र नियन्त्रण गर्नेछ ।
- (२) खाद्य, वातावरण, पानी लगायत जनस्वास्थ्यका अन्य पक्षहरूको गुणस्तर अनुगमन तथा निरीक्षण गर्न कार्यपालिकाले संघ तथा प्रदेशसँगको समन्वयमा आवश्यक मात्रामा जनस्वास्थ्य निरीक्षकहरू परीचालन गर्न सक्नेछ ।
- (३) जनस्वास्थ्य निरीक्षणको क्रममा कुनै व्यक्ति वा संस्थाले यस ऐनको दफा १३ र १४ को उल्लङ्घन गरी जनस्वास्थ्यमा प्रतिकुल असर पार्ने गतिविधि गरेको पाइएमा जनस्वास्थ्य निरीक्षकले वस्तुस्थितिको मुचुल्का बनाई र उक्त गतिविधि तत्कालको लागि बन्द गराई कारवाहीका लागि सिफारिश गर्नेछ ।

१६ खाद्य तथा पानीको गुणस्तर :

- (१) कार्यपालिकाले संघीय र प्रादेशिक मापदण्डको आधारमा नगरपालिका क्षेत्रभित्र विक्री तथा वितरण हुने खानेपानी तथा खाद्य सामाग्रीको गुणस्तर मापदण्डका साथै त्यसका विक्रेता वा आपूर्तिकर्ताको मापदण्ड बनाई लागू गर्नेछ ।
- (२) कार्यपालिकाले संघीय तथा प्रादेशिक तहबाट स्थापित खानेपानी तथा खाद्य सामाग्री गुणस्तर मापदण्डको आधारमा स्थानीय मापदण्ड बनाई खानेपानी तथा खाद्य सामाग्रीका विक्रेता तथा आपूर्तिकर्तालाई संचालन अनुमति दिनेछ ।
- (३) कार्यपालिकाले नियमित रूपमा मापदण्ड पालना भए नभएको सन्दर्भमा जनस्वास्थ्य निरीक्षक खटाई अनुगमन तथा निरीक्षण गर्नेछ ।
- (४) कार्यपालिकाले योजना बनाई नगरपालिका क्षेत्र भित्र अस्वस्थ कर खाद्य पदार्थको उपभोग निरुत्साहित पार्ने तथा सन्तुलित आहार सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गर्नेछ ।
- (५) नगरपालिकाले नगरपालिका क्षेत्र भित्र खानेपानीको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न खानेपानीका स्रोतको उचित संरक्षण र अनुगमन गर्नेछ ।
- (६) कार्यपालिकाले खाद्य सामाग्रीको उत्पादन तथा वितरणमा किटनाशक औषधि वा मानव स्वास्थ्यको प्रतिकुल हुने रसायनको प्रयोगको अनुगमन तथा नियन्त्रण गर्नेछ ।
- (७) खाद्यन्न, मासु र पानी लगायतका उपभोग्य बस्तु उत्पादन, भण्डारण तथा विक्री वितरणका क्रममा तोकिए बमोजिमको न्यूनतम मापदण्ड अनिवार्य पालना गर्नु पर्नेछ । यसरी तोकिएका मापदण्डहरू गल्ली, ठेला वा अन्य स्थान तथा साधनहरू प्रयोग गरी बिक्री वितरण गर्ने निकायहरूलाई समेत लागू हुनेछ ।
- (८) यस दफामा उल्लेखित संस्थाहरूले वितरण गर्ने खाद्य पदार्थले मानव स्वास्थ्यमा पारेको वा पार्ने प्रभावको जाँच परिक्षण र अनुसन्धान गर्ने अधिकार सम्बन्धीत जनस्वास्थ्य अधिकारीसँग हुनेछ । यसरी जाँच परिक्षण गर्दा निरीक्षकले संघीय तथा प्रदेश सरकारले तोकेको मापदण्डलाई समेत आधार बनाउनु पर्नेछ ।
- (९) जाँच परिक्षणमा कुनै संस्थाले वितरण गरेको खाद्य पदार्थले मानव स्वास्थ्यमा प्रतिकुल प्रभाव पारेको वा कुनै व्यक्ति विरामी परेको यथेष्ट प्रमाण भेटिएमा सम्बन्धीत जनस्वास्थ्य अधिकारीले उक्त संस्थाको संचालन अनुमति तोकेको समयका लागि कारवाहीका लागि सिफारिश गर्न सक्नेछ ।

१७ अखाद्य पदार्थ, मदिरा तथा सुर्तीजन्य पदार्थको नियमन :

- (१) कार्यपालिकाले सुर्ती, मदिरा तथा अखाद्य पदार्थलाई नियम गर्न नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्डलाई आधारमानी सुर्ती, मदिरा तथा अखाद्य पदार्थको विक्रि तथा वितरणलाई नियमन, नियन्त्रण तथा मर्यादित बनाउन निर्देशिका बनाई कार्यान्वयन गर्नेछ ।
- (२) सुर्ती तथा मदिराजन्य पदार्थ विक्रि वितरणका लागि कार्यपालिकाबाट छुट्टै इजाजतपत्र लिनपर्नेछ ।
- (३) खाद्य पदार्थ विक्रि गर्ने पसल बाट मदिराजन्य पदार्थ विक्रि वितरण गर्न बन्देज लगाउनेछ ।
- (४) सुर्ती तथा मदिराजन्य पदार्थ विक्रि वितरण र प्रयोगमा नियन्त्रण एवं न्यूनिकरण गर्न कार्यपालिकाले निषेधित र विक्रि वितरणका लागि खुला क्षेत्र तोक्न सक्नेछ ।
- (५) नगरपालिका क्षेत्र भित्र मदिरा, चुरोट, सुर्ती लगायत मानव स्वास्थ्यलाई गम्भीर असर गर्ने सामाग्रीको विज्ञापन गर्न पाइनेछैन ।
- (६) अठार वर्ष मुनिका बालबालिका, गर्भवती र सुत्केरी महिलालाई सुर्तीजन्य पदार्थ विक्रि वितरण गर्न पाइनेछैन ।
- (७) बिद्यालय लगायतका स्थानमा जंकफुडको बिक्रि वितरण, प्रचार र उपभोग निषेधित गरिनेछ । निषेधित क्षेत्रमा जंकफुडको बिक्री वितरण, प्रचार गरेको पाइएमा सम्बन्धीत बिद्यालय तथा त्यस्तो जंकफुडको बिक्रि, वितरण वा प्रचार गर्ने व्यक्ति वा संस्था व दुवैलाई तोकिए बमोजिम कारवाही हुनेछ ।
- (८) विद्यालय, स्वास्थ्य क्षेत्र तथा सार्वजनिक क्षेत्रको एक सय मिटर वरपर मदिरा तथा सुर्तीजन्य पदार्थ विक्रि वितरण गर्न पाइने छैन ।
- (९) होटल, रेष्टुराँ, खुद्रा मदिरा पसल लगायत तोकेएका स्थानमा साँझको पाँच बजे अघि र रातको नौ बजे पछि मदिराजन्य पदार्थ खुद्रा विक्रि वितरण तथा सेवन गर्न पाइनेछैन ।
- (१०) मदिरा तथा सुर्तीजन्य पदार्थ र अन्य सामाग्रीको विक्रि वितरण एकै स्थानमा गर्न पाइने छैन ।

परिच्छेद ७

स्वास्थ्य पूर्वाधार र जनशक्ति व्यवस्थापन

१८. स्वास्थ्य पूर्वाधार र मापदण्ड :

- (१) कार्यपालिकाले आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्रका स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध स्वास्थ्य सम्बन्धी भौतिक पूर्वाधारको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्नेछ ।
- (२) पूर्वाधार मापदण्डको आधारमा स्वास्थ्य संस्थाका पूर्वाधारको निर्माण तथा मर्मत सम्भार कार्यपालिकाले गर्नेछ ।
- (३) कार्यपालिकाले नगरपालिकाको स्वामित्व रहेका स्वास्थ्य संस्थाको बर्गीकरण तथा पूर्वाधार मापदण्ड अनुसार न्यूनतम औजार उपकरणहरूको उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने छ ।

१९. जनशक्तिको व्यवस्थापन :

- (१) नगरपालिका भित्रका नगरको आफ्नो स्वामित्व रहेका स्वास्थ्य संस्था मार्फत आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको लागि देहाय बमोजिमको जनशक्ति रहनेछ ।

- (क) स्थायी
- (ख) करार, ज्यालादारी
- (ग) अभ्यासकर्ता
- (घ) अनुसन्धानक

(ड) स्वयं सेवक र स्वयं सेविका

- (२) कार्यपालिकाले स्वीकृत संरचना अनुरूपको आवश्यक जनशक्ति स्थायी र करार कर्मचारीबाट पदपूर्ति गर्नेछ ।
- (३) कार्यपालिकाले जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धिको लागि प्रादेशिक वा संघीय तहका सम्बन्धीत निकाय वा अन्य संस्थाको सहयोगमा आवश्यकता अनुसार तालिम तथा शिक्षण गराउनेछ । नगरपालिका क्षेत्र भित्र स्वास्थ्य कर्मीहरूको लागि कार्य मैत्री वातावरण तथा पेशागत सुरक्षाको व्यवस्था हुनेछ ।
- (४) जनशक्ति व्यवस्थापन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून र तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
- (५) कार्य सम्पादन करार गर्नु पर्ने स्वास्थ्य सेवालाई प्रभावकारी बनाउन कार्यपालिकाले कार्यविधि बनाई कर्मचारीहरूसँग छुट्टा छुट्टै कार्य सम्पादन करार गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद ८

विपद व्यवस्थापन र जनस्वास्थ्य निगरानी

२०. विपद व्यवस्थापन संयन्त्र :

- (१) कार्यपालिकाले सम्भावित महामारी लगायतका जनस्वास्थ्य विपद्हरूको पूर्वतयारी, जाँच पडताल, व्यवस्थापन र जोखिम न्यूनीकरणको लागि उपयुक्त संयन्त्र सहितको प्रबन्ध गर्नेछ । सम्भावित महामारीको जोखिम पहिचान गरी तीनको रोकथामको लागि
- (२) अन्य संस्था तथा निकायसँगको सहकार्यमा योजना बनाई कार्यान्वयन गर्नेछ ।
- (३) नगरपालिकाले महामारी र विपद्बाट थप क्षति हुन नदिन स्थानीय संयन्त्र परिचालन गर्न र थप सहयोगको लागि अन्य स्थानीय सरकार, प्रदेश र संघीय सरकारसँग अनुरोध गर्न सक्नेछ । जनस्वास्थ्य आपतकाल महामारी वा जनस्वास्थ्यमा अन्य कुनै गम्भीर खतरा देखिएमा नगर प्रमुखले प्रदेश तथा संघीय सरकारसँग समन्वय गरी स्थानीय जनस्वास्थ्य अधिकारीको सिफारिशमा आफ्नो क्षेत्र भित्र जनस्वास्थ्य आपतकाल घोषणा गर्न सक्नेछ ।
- (४) उपदफा (३) बमोजिम आपतकालीन स्वास्थ्य अवस्था घोषणा गर्दा विस्तृत प्राविधिक जानकारी, कति समयका लागि हो ? सो र कुन कुन क्षेत्रमा सो लागू हुने हो सो समेत स्पष्ट उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।
- (५) आपतकालीन स्वास्थ्य अवस्था घोषणा सम्बन्धित सबैका लागि सार्वजनिक माध्यबाट प्रचार प्रसार गर्नु पर्नेछ ।
- (६) आपतकालीन स्वास्थ्य अवस्थाको समयावधि क्षेत्र लगायत अन्य पक्षहरूमा उपलब्ध तथ्यांक तथा सूचनाका आधारमा थपघट वा हटाउन समेत सकिनेछ ।
- (७) जनस्वास्थ्य आपतकालको क्रममा रोगको रोकथाम र जनस्वास्थ्यमा परेको खतरा नियन्त्रणका लागि जनस्वास्थ्य अधिकारीको सिफारिशमा नगर प्रमुखले जारी गरेका जनस्वास्थ्य सम्बन्धी आदेशहरूको पालना गर्नु सबैको कर्तव्य हुनेछ ।

परिच्छेद ९

औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको खरिद तथा भण्डारण, वितरण, नियमन

२१. औषधी खरिद, भण्डारण, र वितरण सम्बन्धी व्यवस्थापन :

- (१) नगरपालिकाले निःशुल्क वितरण गर्ने वा फार्मसी मार्फत विक्रि गर्ने, औषधीको सूची निर्धारण गरी औषधी तथा स्वास्थ्यजन्य उपकरणको खरिद, भण्डारण र वितरणको लागि कार्यपालिकाले बार्षिक खरिद योजना बनाउनेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको औषधि खरिद गर्दा सार्वजनिक खरिद ऐन र औषधि सम्बन्धि प्रचलित ऐन कानून बमोजिम हुनेछ ।

(३) नगरपालिका मातहतका स्वास्थ्य संस्थामा औषधि खरिद, आपूर्ति, भण्डारण तथा बिक्रि गरिने औषधिको हकमा मूल्य निर्धारणको लागि निर्देशिका बनाई कार्यान्वयन गर्नेछ ।

२२ निः शुल्क औषधि :

(१) नगरपालिकाले निःशुल्क औषधि नगरपालिका भित्रका सार्वजनिक स्वास्थ्य संस्था मार्फत मापदण्ड बनाई वितरण गर्नेछ ।

(२) नियम (१) कार्यपालिकाले संघीय तथा प्रादेशिक तहका प्रचलित कानून समेतलाई आधार मानी नगरपालिका क्षेत्र भित्र औषधिको बिक्रि, वितरण तथा प्रयोगको नियमन गर्नेछ ।

परिच्छेद १०

साझेदारी र सहकार्य

२३. साझेदारी र सहकार्य गर्न सक्ने :

(१) कार्यपालिकाले आधारभूत तथा अन्य स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न तथा यस ऐनको कार्यान्वयन गर्न प्रचलित कानूनको अधिनमा रही आवश्यकता अनुसार स्थानीय, प्रादेशिक तथा संघीय तहमा कार्यरत निजी, सरकारी तथा गैर सरकारी संस्था तथा निकायसँग सहकार्य गर्न सक्नेछ ।

(२) सेवा प्रवाहको सुलभता वा खर्च न्यूनीकरणको लागि कार्यपालिकाले अन्य स्थानीय सरकारसँग सहकार्य गरी आफ्नै क्षेत्र वा नजिकको पायक पर्ने स्थानीय तहमा संचालित स्वास्थ्य संस्था मार्फत सेवा प्रवाह गराउन सकिनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको सहकार्य गर्न कार्यपालिकाले अन्य नगरपालिकासँग लक्षित जनसंख्याको अनुपातको आधारमा वा सेवाग्राही संख्याको अनुपातको आधारमा खर्च बाँडफाँड गर्ने गरी संयुक्त सेवा सम्झौता गर्न सक्नेछ ।

(४) सेवा खरिद सम्झौता गर्न सक्ने नगरपालिका क्षेत्रका वासिन्दालाई स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित गर्नको लागि कार्यपालिकाले नगरपालिका क्षेत्र भित्र संचालित वा नगरपालिका आसपासमा पायक पर्ने स्थानमा संचालित निजी, गैर सरकारी, सामुदायिक, सरकारी वा सहकारी संस्थाले संचालन गरेका स्वास्थ्य संस्थासँग सेवा खरिद सम्झौता गर्न सक्नेछ ।

२४. विद्यालय स्वास्थ्य सेवा :

(१) नगरपालिकाले शैक्षिक निकाय तथा विद्यालयहरूसँग सहकार्य गरी विद्यालय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न विद्यालय नर्सको व्यवस्था गर्नेछ ।

(२) विद्यालय स्वास्थ्य सेवा र विद्यालय नर्स सम्बन्धि व्यवस्थाको प्रकृति र मापदण्डहरू कार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

२५ घुम्ती शिविर सम्बन्धि व्यवस्था :

(१) स्वास्थ्य सम्बन्धि घुम्ती शिविर वा सेवाहरू सञ्चालन गर्न स्वास्थ्य शाखाबाट पूर्व अनुमति लिनु पर्नेछ ।

(२) घुम्ती स्वास्थ्य शिविर वा सेवाहरू प्रदान गर्दा पूरा गर्नु पर्ने प्रकृया र मापदण्ड कार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद ११

स्वास्थ्य सूचना प्रणाली र स्वास्थ्य प्रविधि, तथ्यांक र अभिलेख

२६. तथ्यांक संकलन र अभिलेखिकरण :

(१) नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रमा स्वास्थ्य सम्बन्धी तथ्यांक र अभिलेख संकलन गरी नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्ने पद्धति बिकास गर्नेछ ।

- (२) नगरपालिका क्षेत्रका सबै स्वास्थ्य संस्थाले तोकिएको व्यहोराको रोग, बिरामी तथा सेवा सम्बन्धी तथ्यांक र अभिलेख एकिकृत स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा नियमित रूपमा अद्यावधिक गराउनु पर्नेछ ।
- (३) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा जन्मेको शिशुको अभिलेख अनिवार्य रूपमा राख्नु पर्नेछ ।
- (४) नगरपालिकामा इजाजतपत्र प्राप्त स्वास्थ्य संस्था वा अनुमति प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीले संकलन गरेको स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित व्यक्तिगत सूचना, कागजात तथा अभिलेखको गोपनियताको सुनिश्चित गर्नु सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था तथा नगरपालिकाको दायित्व हुनेछ ।
- (५) नगरपालिका तथा वडा तहका स्वास्थ्य सम्बन्धि सूचकहरू नियमितरूपले अध्यावधिक गरी सार्वजनिक गर्नेछ ।
- (६) कार्यपालिकाले स्वास्थ्य सम्बन्धि सूचना प्रादेशिक तह तथा संघीय तहका स्वास्थ्य हेर्ने निकायमा आवश्यकता अनुसार उपलब्ध गराउनेछ ।
- (७) शाखाले आवधिक रूपमा नगर स्वास्थ्य सर्वेक्षण गर्नेछ ।
- (८) आपतकालिन जनस्वास्थ्य समस्याको सूचना तुरुन्त उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

२७. जानकारी पाउने हक :

विरामीलाई आफ्नो उपचार सम्बन्धि सम्पूर्ण जानकारी पाउने हक हुनेछ । सो जानकारी उपलब्ध गराउनु स्वास्थ्य सेवा प्रदायकको कर्तव्य हुनेछ ।

परिच्छेद १२

आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा

२८. आकस्मिक सेवाबाट बन्देज नगरिने :

- (१) नगरपालिका क्षेत्रमा संचालित कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा कुनै पनि बिरामी व्यक्तिलाई आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्न बन्देज गरिने छैन ।
- (२) स्वास्थ्य सेवा प्रदायक वा स्वास्थ्यकर्मीले आवश्यकता अनुसार कुनै पनि व्यक्तिलाई जीवन रक्षा गरि स्थिर अवस्थामा ल्याउनेसम्म आकस्मिक उपचार गर्नु प्रत्येक स्वास्थ्य संस्था एवं स्वास्थ्यकर्मीको कर्तव्य र दायित्व हुनेछ ।
- (३) स्वास्थ्य संस्थाले आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थित गर्नको लागि बिरामीको अवस्थाको गम्भीरताको आधारमा वर्गीकरण गरी प्राथमिकता तोकिएको उपचार गर्न सक्नेछ ।
- (४) उपदफा (१) को आकस्मिक उपचार खर्च व्यवस्थापन गर्नको लागि नगरपालिकाले छुट्टै आकस्मिक उपचार कोषको व्यवस्था गर्नेछ ।

२९. एम्बुलेन्स सेवा :

- (१) नगरपालिकाले आफ्नै स्रोतबाट वा अन्य संस्थासँगको सहकार्यमा एम्बुलेन्स सेवा संचालन गर्नेछ ।
- (२) कार्यपालिकाले नगरपालिका क्षेत्रभित्र आधारित भई संचालन हुने एम्बुलेन्सहरू नेपाल सरकार र स्थानीय तहले तोकेको मापदण्ड अनुरूप भए नभएको अनुगमन तथा नियमन गर्नेछ ।
- (३) नगरपालिका क्षेत्रभित्र आधारित भई संचालन हुने एम्बुलेन्सहरू संचालकले नगरपालिकामा दर्ता तथा बार्षिक नवीकरण गराउनु पर्नेछ साथै दररेट नगरपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।
- (४) नगरपालिकाले अन्य स्थानीय सरोकारवालाहरूसँगको सहकार्यमा एम्बुलेन्स संजाल गर्न सक्नेछ ।
- (५) उपदफा (३) बमोजिम दर्ता तथा नवीकरण नभएका एम्बुलेन्स कार्यपालिकाले नियन्त्रणमा लिन सक्नेछ ।

परिच्छेद १३

प्रेषण तथा उपचार प्रणाली

३०. प्रेषण तथा उपचार प्रणाली :

- (१) स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्नको लागि सेवाग्राही आफ्नो अनुकूल पायक पर्ने स्वास्थ्य संस्थामा उपस्थित हुन सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम उपचारको लागि आएको बिरामीलाई उपचार प्रदान गर्न नसकिने अवस्था भएमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले त्यस्तो बिरामीलाई उपचार प्रदान गर्न सक्ने स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्नु पर्नेछ ।
- (३) कार्यपालिकाले संघीय तथा प्रादेशिक कानून, नियम तथा मापदण्ड समेत ध्यानमा राखि विभिन्न स्वास्थ्य संस्थामा हुने उपचार प्रणालीलाई संयोजन गर्न प्रेषण प्रणाली लागु गर्नेछ ।
- (४) विपन्न नागरिक उपचार सहयोग संघ, प्रदेश र स्थानीयतहले तोके बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद १४

कसुर र दण्ड सजाँय

३१. कसुर गरेको मानिने :

(१) कसैले देहाय बमोजिमका कार्य गरेमा यो ऐन अन्तर्गतको कसुर गरेको मानिने छ :

- (क) दफा ८ बमोजिम इजाजतपत्र नलिई स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गरेमा,
  - (ख) स्वास्थ्य संस्थाबाट स्वास्थ्य संस्थाले वा सेवा प्रदायकले स्वास्थ्य उपचार सेवा प्रदान गर्न इन्कार गरेमा,
  - (ग) स्वास्थ्य संस्थाले आधारभुत स्वास्थ्यसेवा तथा स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध हुने आकस्मिक उपचार नगरेमा,
  - (घ) यस ऐनको दफा ४१ बमोजिम सेवाग्राहीलाई समान व्यवहार नगरेमा
  - (ङ) सेवाग्राहीको गोपनीयता कायम नगरेमा,
  - (च) स्वास्थ्यकर्मी वा सेवा प्रदायकलाई यो ऐन अन्तर्गतको कर्तव्य निर्वाह गर्न बाधा व्यवधान उत्पन्न गरेमा,
  - (छ) स्वास्थ्यकर्मी वा स्वास्थ्य संस्थालाई यो ऐन बमोजिम सूचना वा जानकारी गराउनु पर्ने व्यक्तिले त्यस्तो सूचना वा जानकारी उपलब्ध नगराएमा,
  - (ज) स्वास्थ्यकर्मी वा सेवा प्रदायकलाई जानी जानी गलत सूचना उपलब्ध गराएमा,
  - (झ) स्वास्थ्यकर्मी वा स्वास्थ्य संस्थालाई झुक्क्याउन अर्को व्यक्ति भएको वहाना गरेमा, यो ऐन तथा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, मापदण्ड, निर्देशिका तथा कार्यविधि बमोजिम जारी भएको सूचना पालना नगरेमा,
  - (ञ) दफा १६ बमोजिम खाद्य पदार्थ तथा पानीको गुणस्तरका कारण जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव पारेमा दफा १७ विपरित कसैले विज्ञापन गरेको पाइएमा,
  - (ट) यो ऐन तथा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, मापदण्ड, निर्देशिका तथा कार्यविधि विपरितको अन्य कुनै कार्य गरेमा,
  - (ठ) स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (HMIS/DHIS-2) प्रतिवेदन मासिक, वार्षिक र माथिल्लो निकाय बाट मागे बमोजिम नगरेमा,
  - (ड) स्वास्थ्य उपचार उपलब्ध गराउने क्रममा सेवा प्रदायक र सेवा प्रदायक संस्थामा कानून विपरितका कार्यहरू हातपात, दुर्व्यवहार, तोडफोड गरेमा,
- (२) उपदफा (१) को खण्ड (क) बमोजिमको कसुर गरेमा संघीय जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५ बमोजिम हुनेछ ।
- (३) उपदफा (१) को खण्ड (ख), (ग), (घ), (ङ), (च), (छ), (ज), (झ), (ट), (ठ) र (ड) बमोजिमको कसुर गरेमा दश हजार देखि पचास हजार सम्म जरिवाना हुनेछ ।

- (४) उपदफा (१) को खण्ड (ज) बमोजिमको कसुर गरेमा विज्ञापन प्रशारण गर्नेलाई दश हजार रुपैयाँ जरिवाना हुनेछ ।
(५) यस ऐन अन्तर्गत सजाय हुने कसुर सम्बन्धि मुद्दाको शुरु कारबाही र किनारा गर्ने अधिकार कार्यपालिकालाई हुनेछ ।

३२. पुनरावेदन :

यस ऐन अन्तर्गत सजाय हुने कसुर सम्बन्धि मुद्दामा कार्यपालिकाले गरेको निर्णय उपर पैतिस दिन भित्र जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन लाग्नेछ ।

परिच्छेद १५

बुंगल नगरपालिका जनस्वास्थ्य बोर्ड

३३. बुंगल नगरपालिका जनस्वास्थ्य बोर्डको गठन :

(१) नगरपालिकाले जनस्वास्थ्यसँग सरोकार निकायका उच्च अधिकारीहरू तथा विज्ञहरूको संलग्नता हुने गरी निम्न बमोजिमको जनस्वास्थ्य परिषद वा बोर्ड स्थापना गर्नेछ ।

- (क) नगरपालिका प्रमुख - अध्यक्ष
- (ख) नगरपालिका उप प्रमुख -उपाध्यक्ष
- (ग) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत - सदस्य
- (घ) सामाजिक विकास समिति संयोजक - सदस्य
- (ङ) कार्यपालिका सदस्य मध्ये एक जना महिला-सदस्य
- (च) कानून शाखा प्रमुख वा कानूनी सल्लाहकार - सदस्य
- (छ) नगरपालिका स्तरीय आधारभुत अस्पतालको मेडिकल सुपरीटेण्डेण्ट- सदस्य
- (ज) नगरपालिकाका शिक्षा शाखा प्रमुख - सदस्य
- (झ) सहकारी, सामुदायिक र निजी स्वास्थ्य संस्थाका सञ्चालक मध्येबाट अध्यक्षले मनोनित गरेको एक जना - सदस्य
- (ञ) स्वास्थ्य क्षेत्रका विज्ञहरू मध्येबाट अध्यक्षले मनोनित गरेको कम्तिमा एक जना महिला सहित ३ जना सदस्य
- (झ) स्वास्थ्य शाखा प्रमुख - सदस्य सचिव

(२) उपदफा (१) बमोजिम गठित समितिका अध्यक्षद्वारा मनोनित सदस्यहरूको पदावधि ३ वर्ष हुनेछ ।

(३) आवश्यकता अनुसार बैठकमा अन्य विज्ञहरूलाई बोलाउन सकिनेछ ।

३४. बुंगल नगरपालिका जनस्वास्थ्य बोर्डको काम, कर्तव्य र अधिकार :

(१) दफा ३४ अनुसार गठित जनस्वास्थ्य बोर्डको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ ।

- (क) नगरपालिका स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी नीति तथा योजना तर्जुमा गर्न सिफारिश गर्ने ।
- (ख) स्वास्थ्य सम्बन्धी बहुबर्षिय नीति योजना तथा कार्यक्रम पुनरावलोकन गरी आवश्यक मार्ग निर्देशन गर्ने ।
- (ग) स्वास्थ्य सेवाको विभिन्न बिषयमा प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्न सुझाव दिने ।
- (घ) गुणस्तरीय तथा जनमुखी स्वास्थ्य सेवाका लागि स्वास्थ्य सेवा प्रणालीमा सुधार ल्याउन आवश्यक समन्वय तथा सुझाव दिने ।

(ड) स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित अन्य कुनै आवश्यक विषयमा सुझाव प्रस्तुत गर्न आवश्यकता अनुसार मापदण्ड निर्देशिका तथा कार्यविधि तर्जुमा गर्न परामर्श दिने ।

(च) आवश्यकता अनुसार उपसमिति गठन गरी स्वास्थ्य सम्बन्धी काम कारवाही गर्ने गराउने ।

(छ) नगरपालिकाका सबै नीतिहरूमा स्वास्थ्य नीति अवलम्बन गर्न पैरवी गर्ने ।

(ज) जनस्वास्थ्य सम्बन्धी राष्ट्रिय रणनीति, ढाँचा वा नियमनहरूलाई स्थानीय स्तरमा लागू गर्न सम्बन्धित क्षेत्र वा निकायलाई आवश्यक निर्देशन, समन्वय तथा अनुगमन गर्ने तथा रोगहरूको रोकथाम, प्रबर्धात्मक कार्य लगायत जनस्वास्थ्यको सुधार सम्बन्धी कुनै पनि विषयमा प्रदेश तथा संघीय सरकारसँग आवश्यक सहयोग तथा परामर्श लिने ।

परिच्छेद १६ बिबिध

३५. समन्वय गर्ने :

(१) राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक अभियानमा स्थानीय सरकारले समन्वय र सहयोग पु-याउनेछ ।

३६. स्वास्थ्य कार्यक्रम संचालन गर्ने :

कार्यपालिकाले लक्ष्य निर्धारण गरी योजना निर्माण, मुल्यांकन तथा समिक्षाको कार्यतालिका बनाई आवश्यकता अनुसार स्वास्थ्य र जनस्वास्थ्य सम्बन्धी प्रबर्दनात्मक, प्रतिकारात्मक, उपचारात्मक तथा पुनर्स्थापना सम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालन गर्न सक्नेछ ।

३७. आमा तथा शिशु सुरक्षा कार्यक्रम संचालन गर्ने :

(१) कार्यपालिकाले गर्भवति महिला, आमा र शिशुको लागि पोषण तथा स्वास्थ्य सुरक्षा कार्यक्रमको संचालन र प्रवर्दन गर्नेछ ।

(२) कार्यपालिकाले योजना बनाई स्तनपान प्रवर्द्धनका कार्यक्रम संचालन गर्नेछ ।

(३) कार्यपालिकाले योजना बनाई नगरपालिका क्षेत्र भित्र कुपोषणको पहिचान, न्यूनिकरण, रोकथाम, नियन्त्रण र व्यवस्थापनका साथै अति कुपोषित बाल बालिकाको पुनर्स्थापनाको कार्यक्रम संचालन गर्नेछ ।

३८. सामाजिक सुरक्षा र स्वास्थ्य बीमा :

(१) नगरपालिका क्षेत्रका सबै बासिन्दालाई स्वास्थ्य बीमा ऐनले तोके बमोजिम अनिवार्य स्वास्थ्य बिमामा आबद्ध गराउनु कार्यपालिकाको दायित्व हुनेछ ।

(२) कार्यपालिकाले आर्थिक रूपले विपन्न तथा तोकिएका अन्य लक्षित समुहको स्वास्थ्य बिमा गराउन र अन्य सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रममा सहभागी गराउन आर्थिक व्यवस्थापनको लागि प्रादेशिक तथा संघीय तहका निकायहरूसँग समन्वय गर्नेछ ।

(३) कार्यपालिकाले आर्थिक रूपले विपन्न तथा तोकिएका अन्य लक्षित समुहको स्वास्थ्य बिमा गराउन अन्य सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रममा सहभागी गराउन आर्थिक व्यवस्थापनको लागि प्रादेशिक तथा संघीय तहका निकायहरूसँग समन्वय गर्नेछ ।

४) महिला, बालबालिका, किशोर किशोरी, दलित, अपांगता भएका व्यक्ति, अशक्त, ज्येष्ठ नागरिक, आर्थिक सामाजिक र शैक्षिक रूपमा विपन्न वर्ग र अन्य लक्षित समुहका लागि कार्यविधि बनाई कार्यपालिकाले विशेष सामाजिक स्वास्थ्य सुरक्षा कार्यक्रमहरू संचालन गर्न सक्नेछ ।

(५) कार्यपालिकाले विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अपांगता भएका, अशक्त र अन्य लक्षित समुहहरूका लागि प्रदेश तथा संघको समन्वयमा आवश्यक संरक्षणको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

३९. अधिकार प्रयोग गर्न सक्ने:

(१) यस ऐनमा सभाले गर्ने भनि तोकेको बाहेक अन्य अधिकारहरू कार्यपालिकाले प्रयोग गर्न सक्नेछ ।

(२) यस ऐनको कार्यान्वयनको लागि कार्यपालिकाले आवश्यक नियमावली, मापदण्ड र निर्देशिका बनाउन सक्नेछ ।

४०. सेवाग्राहीको कर्तव्य :

(१) प्रत्येक व्यक्ति नियमित रूपमा आफूलाई पायक पर्ने स्वास्थ्य संस्थामा गई स्वास्थ्य परीक्षण गराउनु प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुनेछ ।

(२) आफ्नो स्वास्थ्यको सम्बन्धमा सचेत रहने र चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीलाई मर्यादित एवं शिष्ट व्यवहार गर्नु नगरपालिका भित्रका प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुनेछ ।

(३) मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्तिहरूलाई कसैले पनि बाँधेर राखे वा खोरमा थुन्ने जस्ता कार्य गर्न पाईनेछैन । त्यस्ता व्यक्तिहरूको बारेमा कार्यपालिकालाई सूचना दिने, स्वास्थ्य संस्थामा लैजाने, उपचार गर्ने गराउने, उपचार खर्च दिने र स्वस्थ रहन तथा उपचार गर्ने कार्यमा सहयोग तथा सहजिकरण गर्नु प्रत्येक संरक्षकको दायित्व हुनेछ ।

४१. सेवा प्रदायक र स्वास्थ्य कर्मीको दायित्व

(१) नागरिकलाई शिष्ट र मर्यादित रूपमा स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नु सेवा प्रदायकको दायित्व हुनेछ ।

(२) यस ऐन बमोजिम स्वास्थ्यकर्मीले उपचार गर्दा सबै सेवाग्राही प्रति समान व्यवहार गर्नु र भेदभाव नगरी सेवा दिनु सबै स्वास्थ्यकर्मीको कर्तव्य हुनेछ ।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि बिरामीको अवस्थाको आधारमा सेवा प्रदायकले उपचार गर्दा प्राथमिकिकरण गर्न सक्नेछ ।

(४) स्वास्थ्यकर्मीलाई पेशागत सुरक्षा र कार्य मैत्री वातावरणको हक हुनेछ ।

४२. स्वास्थ्य सेवा अवरुद्ध गर्न नपाईने :

स्वास्थ्य सेवा अत्यावश्यक सेवा भएकोले कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा नियमित र आकस्मिक सेवा अवरुद्ध गर्न पाईने छैन ।

४३. गुनासो व्यवस्थापन :

कार्यपालिकाले स्वास्थ्य सेवा, सरसफाई र जनस्वास्थ्यसँग सम्बन्धीत गुनासो र उजुरीको संकलन गर्ने र त्यसको सम्बोधनको लागि सिफारिश गर्न एक अधिकारी तोक्नेछ ।

४४. क्षतिपूर्ति दिनु पर्ने :

नगरपालिका भित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाको गतिविधिले अन्य व्यक्तिको स्वास्थ्यमा प्रत्यक्षरूपमा प्रतिकूल असर गरेमा वा समयमा सेवा नदिएमा निजलाई न्यायिक समितिले क्षतिपूर्ति दिलाउन सक्नेछ ।

४५. खारेजी र बचाउ :

यो ऐन लागू हुनु पूर्व नगरपालिका अन्तर्गत संचालित क्रियाकलाप यसै ऐन बमोजिम भए गरेको मानिनेछ ।

आज्ञाले,

नरेश कुँवर

नि. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

इति सम्बत २०८० साल चैत्र महिनाको २८ गते रोज ५ शुभम्.....